

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ПІДКОНТРОЛЬНИХ ТЕРИТОРІЯХ ТА У ПЕРСПЕКТИВІ ДЕОКУПАЦІЇ НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ РАЙОНІВ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

SOCIAL AND ECONOMIC IMPLICATIONS OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE ON SUPERVISORY TERRITORIES AND IN THE PERSPECTIVE OF THE DEPARTMENT OF NEOPDONTROL DISTRICT DONETSK AND LUGANSK REGION

У статті досліджено стан соціально-економічного середовища діяльності малого та середнього підприємництва. Увага стану та розвитку старопромислових регіонів значною мірою приділяється економістами. Хоча в останні роки є зрушення щодо дослідження малих форм підприємництва в модернізації старопромислових регіонів, багато аспектів їх стимулювання з точки зору малого та середнього підприємництва залишається без уваги. Встановлено, що одним із основних дестабілізуючих факторів активності малих форм підприємництва є неефективна мотивація підприємців. На основі аналізу, узагальнення й систематизації наукових джерел висвітлено шляхи та тенденції розвитку механізму регіонального управління мотивації малого та середнього підприємництва.

Ключові слова: державне управління, мале та середнє підприємництво, мотивація, соціально-економічний розвиток, старопромисловий регіон.

В статті досліджено состояние социально-экономической среды деятельности малого и среднего предпринимательства. Внимание состоянию и развитию старо-промышленных регионов в значительной степени уделяется экономистами. Хотя в последние годы наблюдается сдвиг в исследовании малых форм предпринимательства в модернизации старо-промышленных регионов, многие аспекты их стимулирования с точки зрения малого и среднего предпринимательства остаются без внимания. Установлено, что одним

из основных дестабилизирующих факторов активности малых форм предпринимательства является неэффективная мотивация предпринимателей. На основе анализа, обобщения и систематизации научных источников освещены пути и тенденции развития механизма регионального управления мотивации малого и среднего предпринимательства.

Ключевые слова: государственное управление, малое и среднее предпринимательство, мотивация, социально-экономическое развитие, старопромышленный регион.

The article examines the state of socio-economic environment of small and medium business activity. The degree of studying the state and development of the old industrial regions, to a large extent, is given to economists. Although in recent years there has been a shift in the study of small forms of entrepreneurship in the modernization of the old industrial regions, many aspects of their stimulation from the point of view of small and medium-sized enterprises remain unheeded. It is established that one of the main destabilizing factors of activity of small forms of entrepreneurship is the ineffective motivation of entrepreneurs. On the basis of analysis, generalization and systematization of scientific sources, ways and tendencies of the mechanism of regional management of the motivation of small and medium entrepreneurship are highlighted.

Key words: state administration, small and medium entrepreneurship, motivation, socio-economic development, old industrial region.

УДК 354.353

Турецков Т.Є.

здобувач кафедри гуманітарних дисциплін
Донецький державний університет управління

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах зміни геополітичних реалій та окупації частини територій Донецької та Луганської областей, унаслідок військової агресії Російської Федерації особливої актуальності для державного регулювання та суспільства набувають пошук шляхів реформування сектору малого і середнього підприємництва (далі – МСП) із визначенням перспективи деокупації непідконтрольних районів, підвищення якості життя населення та розбудови безпечного суспільства. Від успішного вирішення цих питань залежать перспективи створення нових робочих місць, інноваційний регіональний потенціал, доходи місцевих бюджетів, а в кінцевому підсумку – соціально-економічний розвиток у регіонах.

За останні роки в розвинених країнах – членах ЄС інноваційні процеси прискорювалися, набували більших масштабів. Інноваційна орієнтація підприємницької діяльності, впровадження новітніх розроблень науки і техніки забезпечили малим суб'єктам господарювання конкурентні переваги, зміцнили їх ринкові позиції та сприяли якісному економічному розвитку цих держав та окремих регіонів, зміні рівня та якості життя населення.

Останніми роками процес регіоналізації соціально-економічного розвитку набув загального характеру в Україні. Одним із основних шляхів вирішення національних соціально-економічних програм є розвиток МСП. Проте успішний розвиток сектору МСП можливий за умови активізації підприємництва

завдяки ефективному регіональному мотиваційному механізми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у дослідження проблем функціонування та розвитку МСП, визначення його ролі в економічному розвитку країни та регіонів зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: А. Тамарцев, Н. Діденко, Н. Поповенко, О. Ганенко, А. Підгорний, Ю. Ольвінська, Л. Карамушка, Н. Худякова, А. Гальчинський та ін. У працях цих науковців розглянуто процес становлення МСП в Україні та особливості його розвитку в умовах посилення глобалізаційних тенденцій. Визначені основні причини гальмування розвитку МСП та перспективи його розвитку на регіональному і державному рівнях. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень щодо діяльності підприємницьких структур, визначення тенденцій розвитку мотиваційного механізму малих форм підприємництва регіонів та перспективи розвитку залишаються актуальними.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблемні питання державного регулювання МСП у контексті забезпечення регіонального розвитку, а саме дослідження механізму мотивування суб'єктів господарювання, залишаються малодослідженими та потребують детального аналізу, оскільки розв'язання цього питання має не лише теоретичний, але й практичний характер.

Мета статті. Метою дослідження є формування стратегічних пріоритетів модернізації регіонального механізму розвитку МСП на території Донецької та Луганської областей.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлення актуальності, теоретико-практичної значущості наявної проблеми, нагальності її вирішення і зумовили вибір теми статті стосовно особливостей участі МСП у процесі активації населення та представників модернізації старопромислових виробництв в умовах реформування інституціонального середовища і впливу трансформаційних багатовекторних процесів реформування регіональних економік і геополітичних зв'язків, започаткованих підписанням Угоди про асоціацію між Україною та країнами ЄС.

Не дивлячись на якісний прорив в українсько-європейських відносинах, для вітчизняного виробника відкриття ринку ЄС створює певні незручності стосовно конкурентної несумісності регіональних моделей європейської і української економік.

Якщо впродовж останніх 27 років можна було протриматися на радянській індустріальній спадщині, то через збройний конфлікт відбулося остаточне руйнування регіональної

індустріальної промисловості і втрата конкурентних переваг. Тому першочерговим встає питання не стільки пошуку і адаптації, скільки імплементації ефективної моделі економічного зростання.

У 2018 році держава фактично вдвічі збільшила динаміку виконання Угоди з ЄС – з 11% до 21%. Таких висновків дійшов у своєму звіті «Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання 2014–2018» Український центр європейської політики [1].

У звіті зазначено, що робота насправді ведеться у всіх секторах, але не в кожному вона доводиться до кінця. Протягом 2018 року Україна мала імплемувати законодавство та наблизитись до законодавства ЄС у таких секторах, як: соціальна політика, технічні бар'єри в торгівлі, підприємницька діяльність та торгівля послугами, докілья та діяльність компаній. Проте в низці секторів прогресу виконання за останній рік не зазначено.

Слабка нормативна наближеність національного законодавства в секторі регулювання сектором МСП вимагає посилення ролі регіональних установ у забезпеченні ефективного менеджменту, координації роботи державних інституцій на ефективне регулювання малих форм підприємництва; зазначає окрему роль політичної волі для відповідних змін.

Результативність регіонального та національного регулювання залежить від того, в який спосіб застосовуються ті чи інші методи державного втручання. Якщо не брати до уваги компетентність окремих суб'єктів державного управління, то на перше місце виходять способи та методи втілення державної та регіональної політики. Сама система методів державного управління надає важелі інституціям та установам державного регулювання впроваджувати бажаний розвиток соціально-економічних процесів, створювати сприятливі умови для досягнення конкретного соціально-економічного результату.

На думку О. Тамарцева, соціально-економічна структура старопромислового регіону, до яких відносяться Донецька та Луганська області, трансформується внаслідок змінювання його функцій, але вона є консервативною, тому виступає фактором гальмування соціальної та економічної мобільності та відсутності фінансової можливості працездатного населення самофінансування у власну справу. Тому, враховуючи досвід світових практик щодо розвитку старопромислових регіонів, держава у змозі здійснити дієвий територіальний розвиток за рахунок збалансованої політики навіть без обов'язкових державних вкладень [2].

Економічна і соціальна вартість безробіття є надзвичайно високою. Вона включає не лише прямі втрати на забезпечення підтримки соціальної безпеки безробітних, а й втрату податку на прибуток, який безробітні малі сплачувати, якби працювали; підвищене навантаження соціальних служб; зростання рівня бідності, захворювань і злочинності [3, с. 133].

Переваги державної підтримки суб'єктів малих форм підприємництва досліджували Н.С. Поповенко та О.В. Ганенко. Розвиток малого і середнього бізнесу несе в собі безліч перспектив, таких як:

- 1) збільшення числа власників, а значить – формування середнього класу – головного гаранта політичної стабільності в демократичному суспільстві;
- 2) зростання частки економічно активного населення, що збільшує доходи громадян і згладжує диспропорції в добробуті різних соціальних груп;
- 3) створення нових робочих місць із відносно низькими витратами, особливо у сфері обслуговування;
- 4) підготовка кадрів за рахунок використання працівників із обмеженою формальною освітою, які набувають свою кваліфікацію на місці роботи;
- 5) ліквідація монополії виробників, створення конкурентного середовища;
- 6) поліпшення взаємозв'язку між різними секторами економіки;
- 7) розроблення нововведень [4, с. 126].

У зарубіжних країнах накопичено великий досвід державної підтримки суб'єктів підприємництва, причому не тільки на загальнонаціональному, але і на регіональному рівні. Основні напрямки державної підтримки малого й середнього підприємництва практично у всіх країнах містять у собі законодавчу, фінансову, консультаційну, інформаційну, освітню підтримку підприємців, а також державне пряме або непряме (наприклад, через великі підприємства) замовлення на продукцію малих підприємств. Основним інструментом державного регулювання суб'єктів підприємництва як в Україні, так і в інших країнах є розроблення і реалізація цільових державних та регіональних програм його підтримки [5, с. 120].

Успішний розвиток підприємництва можливий лише в умовах забезпечення здорової конкуренції, створення сприятливого клімату та раціональної підтримки з боку держави, ефективно дії ринкових механізмів. Отже, особливістю функціонування суб'єктів підприємництва є необхідність формування сприятливого специфічного середовища для його успішного розвитку. Як свідчить світовий досвід, однією

з найбільш важливих та стійких особливостей сучасної політики в галузі підприємництва є її базування на практиці цілеспрямованої державної підтримки, особливо малих форм господарювання. Ступінь і масштаби такої підтримки суттєво відрізняються в різних країнах і багато в чому залежать від специфічних моделей національного ринкового господарства [6].

Ураховуючи вищезазначене, інтерпретуємо відомі засади соціально-економічного мотиваційного механізму на регіональному рівні та засобів стимулювання активності представників МСП. Розглянемо структуру потреб суб'єктів МСП, яку представникам регіональної влади доцільно досліджувати та враховувати у своїй діяльності як основу задоволення потреб підприємців.

Концепцію структури потреб людини систематизував та запропонував відомий американський психолог українського єврейського походження А. Маслоу у вигляді мотиваційної теорії, що ієрархічно представляє людські потреби. Згідно з теорією задоволення цих потреб повинно відбуватися почергово від найнижчого рівня до найвищого [7, с. 120].

Потреби й інтереси у свідомості людини перетворюються на мотив. Саме він спонукає людину до цільової діяльності. Н. Худякова визначила такі групи мотивів підприємницької діяльності:

- 1) безпосередні мотиви (мотиви комерційного успіху; мотиви свободи і незалежності; мотиви ініціативи і активності; мотиви інноваційності та ризику);
- 2) опосередковані мотиви (мотиви самореалізації; мотиви поваги і самоповаги; мотиви соціальних контактів і групової належності; мотиви вимушеності) [8, с. 84].

У механізмі мотивації беруть участь зовнішні та внутрішні елементи мотивування. Зовнішні елементи мотивування є об'єктивними та формують стимули, а внутрішні елементи є суб'єктивними та формують мотиви. Залежно від того, які елементи впливають на процес формування мотиву, мотивацію підприємців можна поділити на екстенсивну (зовнішню) та інтенсивну (внутрішню), відповідно, процес мотивації може бути організований внутрішніми факторами, такими як: реалізація інтересів підприємців, усвідомлення та реалізація своїх фізичних, інтелектуальних природних властивостей; а також зовнішніми факторами, такими як: ціннісні орієнтації, соціальні очікування та бажання, притаманні більшості індивідуумів цієї спільноти.

Під зовнішніми факторами мотивації розуміємо формування механізму стимулювання економічної активізації працездатного насе-

лення під впливом оточуючого середовища. Зовнішня мотивація дозволяє виявити етап, на якому соціумом здійснюється мотиваційне прийняття стимулу або його ігнорування.

Мотиваційний механізм формується протягом певного часу під впливом політичних, економічних, соціально-економічних та соціально-психологічних факторів.

У цьому контексті слушною є думка О. Краснокутського, згідно з якою соціальний механізм складається принаймні з двох рівнів. Передусім – це спільні умови діяльності, що враховують безпосередні інтереси суб'єкта, на який спрямовано вплив механізму. По-друге, стратегічні цілі верховної інстанції, які досягаються як неминучий результат діяльності суб'єктів саме в даних умовах і залежно від дії саме цих заходів із боку відповідної інстанції [9].

Жодна з європейських країн не оминула реформування регіональної економіки – систематичного та цілеспрямованого впливу на соціально-економічні процеси, об'єктивність чого зумовлена недоліками ринкових механізмів саморегулювання, що вимагає державного втручання.

Таким чином, відзначимо думку А. Гальчинського стосовно розвитку соціально-економічної сфери: якщо за традиційною схемою наукових канонів індустріального суспільства соціальне детермінується економічним, то зараз очевидним стає неадекватність даної взаємозалежності. У постіндустріальному суспільстві економічна і соціальна сфери фактично помінялися місцями. Економіка сама по собі стала безпосередньо складовою частиною соціальної сфери, яка не тільки поглинає її результативну основу, а й визначає велику частину енергетичного потенціалу, її ресурсну базу, межі зростання і розвитку [10, с. 566].

Для Донбасу зараз є дуже актуальною проблема стимулювання соціально-економічного розвитку, зокрема формування і вкорінення основних ринкових інститутів і класу масового приватного власника в особі МСП, а як наслідок – переформатування під вимоги інноваційного розвитку принципів бюджетної, податкової і соціальної політики.

До невіршених проблем можна додати законсервовану радянську модель оплати праці, низьку мобільність ринку робочої сили, незахищеність прав інвесторів і відсутність ринкових інструментів позабюджетного інвестування. До того ж, малий внутрішній ринок обмежує можливості впровадження сучасних інноваційних технологій і реалізацію продукції, необхідної для покриття інвестицій.

Тому виникає питання щодо конкурентоздатності регіональних економік взагалі, тим більше, що низька купівельна спроможність населення не в змозі «поглинути» швидкі темпи зростання європейських товарів.

Рекомендації закордонних і вітчизняних фахівців у більшості випадків збігаються з рекомендаціями наукової громадськості Донецької та Луганської областей, наданими центральним органам влади і представникам ОДА в попередні роки стосовно: інституціонального забезпечення інноваційної складової частини в розвитку регіону, звернення уваги керівництва регіонів до проблем розвитку МСП як найбільш дієздатного важелю утримання обсягів безробіття і соціальної напруженості суспільства в депресивних регіонах Донбасу.

Тобто некероване здійснення даних процесів без погодження з місцевими органами ОДА значно погіршує якість реалізації програм соціально-економічного розвитку, не сприяє підвищенню зайнятості дієздатного населення і створенню умов для розширення кола потенційних інвесторів.

Висновки. Незважаючи на задекларований в Україні з боку держави розвиток МСП, вплив останнього на процес його регіонального розвитку явно недостатній. Зокрема, залишаються неврегульованими питання впровадження соціально-економічних перетворень у сфері підприємництва.

Загроза хвилі соціального загострення дуже небезпечна для України, тому що за останній рік не було створено нормативні умови для розвитку регіональної економіки та стабільного розвитку МСП, а також стимули для працездатного населення, щоб вони проявляли ініціативу, брали на себе відповідальність і створювали робочі місця. Тривала відсутність діалогу між владою і підприємством призвела до недовіри до офіційних інститутів держави. У цьому ж полягає причина неможливості створення інновацій, підприємницького буму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання 2014–2018 / ГО Український центр європейської політики. 2018. С. 248.
2. Тамарцев А. Старопромисловый регион как объект социально-экономического исследования. *Економічний вісник Донбасу*. 2008. № 4. С. 81–87.
3. Діденко Н. Ринок праці та стратегія зайнятості в ЄС: досвід регулювання та державного управління. *Публічне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. С. 131–137.
4. Поповенко Н.С. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 1(2). С. 126–132.

5. Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону : монографія / за заг. ред. канд. економ. наук, професора А.З. Підгорного. Одеса : Атлант, 2012. 303 с.

6. Ольвінська Ю.О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 2. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=814>.

7. Гірностай. П. Маслоу Абрахам Гарольд. *Політична енциклопедія* / Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін.

Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 430.

8. Карамушка Л.М. Мотивація підприємницької діяльності : монографія. Київ – Львів : Сполом, 2011. С. 208.

9. Краснокутський О.В. Підвищення рівня відповідальності владних структур як чинник оптимізації розвитку ідеології державотворення в Україні. URL : <http://ea.dgtu.donetsk.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/23106/11/krasnokytzsky.htm>.

10. Гальчинський А. Економічна методологія. Логіка оновлення. Київ : АДЕФ – Україна, 2010. С. 572.